

DRABBANDE OCH LÄRORIKT OM DEN AMERIKANSKA KNARKVÅGEN

Början kan skifta, fortsättningen alltid i samma hjulspår, slutet hemskt. Tess Henry var en av dem. Hon föddes 1989 i Roanoke i sydvästra Virginia, hittades död i Las Vegas på juldagen knappt tjugonio år senare: naken, i en plastsäck, med krossat huvud. Hon visste att hon skulle dö, varför hon skulle dö, bara inte hur. "Jag stal, rånade, sålde min kropp och allt möjligt annat för att få pengar till narkotika", skrev hon i sin dagbok innan hon stack till Las Vegas. "Med mammas hjälp kom jag till sjukhus där jag avgiftades och nu går på mediciner och där jag skriver detta. Jag kommer att dö om jag fortsätter så här." Det hade, naturligtvis, inte behövt gå så. Hon var född och uppvuxen bland de välbeställda; fadern läkare och modern sjuksköterska, föräldrarna skilda när hon var tio, tre syskon: hon den tystlåtna, som gick ut med hunden utan att någon behövde fråga, som skrev dikter, målade, läste, en skolstjärna i basket. Vad som fick henne att börja med narkotika är oklart. I familjebakgrunden fanns alkoholism, hon hade drabbats av panikattacker i tonåren, i gymnasiet orolig för att inte ha de rätta skorna. En känslig ung kvinna. Kanske var det de 25 smärtstillande pillren hon fick av en kompis, kanske de två opioidrecept å 30 dagar som skrevs ut av en läkare då hon drabbats av bronkit. I alla fall hade Tess Henry svårt att sluta, började handla av en langare. Sedan, när läkarna fick svårare att skriva ut smärtstillande, gick hon över till att sniffa heroin. Sex månader senare injicerade hon första gången. Fyra av fem heroinister i USA lär komma den vägen, via receptbelagda mediciner.

Det är Beth Macy som berättar Tess Henrys historia i *Dopesick*, en överväldigande, djupt gripande och känsligt skriven undersökning av den narkotikaepidemi som drabbat USA. Den är som skriven inifrån, vilket kan förklaras med att Macy bott och verkat länge som reporter i trakten där epidemin tog fart, dessutom uppvuxen i en alkoholistfamilj. Hon vet, vill veta mer. Hon släpper inte taget om dem möter, följer dem tätt inpå utan att dränka berättelsen i tårar. Hon låter flera röster höras utan att annat än undantagsvis vifta med pekpinnen. Och, gud ske lov, läsaren slipper dessa trista skildringar av narkomanens helvete – trista därför att de alla handlar om ett och detsamma: att skaffa knark – i stället fyller hon Tess Henrys liv med vardagens

detaljer, med dagböcker, meddelanden på Facebook och så de runt i kring, till exempel sonen hon lämnar innan han kan gå och aldrig återser.

Narkotika dödar i dag flera amerikaner under femtio än både skjutvapen och trafikolyckor, nu den vanligaste dödsorsaken, takten högre än under HIV-epidemin då den härjade som värst. Fyrahundratusen personer har dött de senaste tjugo åren och det tycks inte bli bättre, tvärtom. Medellivslängden minskar i USA, till skillnad från andra rika länder. Det som dödar är främst opioider, det vill säga morfinliknande preparat alltifrån heroin till hel- och halvsyntetiska droger som buprenorfin och fentanyl. I motsats till andra narkotikaepidemier, såsom sextiotalets svenska amfetaminvåg, startade den inte i storstäderna utan på landsbygden, i Appalachernas rostbälte, och spreds därifrån utan att någon såg vad som hände, utan hänsyn till klass, kön, hudfärg eller politik. Det går att hitta en startpunkt, en bakgrund, en smittkälla: 1996. Jobben som försvann i kolgruvorna. Oxycontin. Oxycontin lanserades som en ny mirakelmedicin mot smärta, mycket effektivare och mindre vanebildande än andra liknande läkemedel, företaget som lanserade det lyckades få läkarkåren att lansera pillren och det gick genom ilsken marknadsföring riktad direkt till kåren, genom att ljuga – Oxycontin är inte mindre vanebildande, tvärtom – och genom att ha tiden på sin sida: en liberalare hållning bland amerikanske läkare. Också Jonas Cullberg berättar om det här i *En amerikansk epidemi*. Snart var det inte längre cancerläkarna som främst skrev ut långtidsverkande opioider, det var allmänläkare som allt oftare plockade fram receptblocken och det gjorde de vid ryggsnitt, tandvärk och, som sagt, bronkit. Cullberg åker till Williamson i West Virginia, en stad kringgärdad av övergivna gruvschakt och där inga bussar eller tåg längre stannar, mobiltäckningen svajar, och han träffar Jimmy Hatfield vars ”missbruk började med en affärsidé: att sälja de preparat som var lätta att få tag på hos doktor Shafer”. Han klagade på värk i rygg och nacke, doktorn kollade blodtryck och hjärta och skrev ut en månadsförbrukning opioider. Snart kunde Jimmy Hatfield köpa både fyrhjuling och terrängmotorcykel. Sedan var han själv fast. Nu har han suttit tio av sina trettiofem år i fängelse, utan både jobb och körkort och gratisluncherna intagna hos en liten kristen församling, försöker sno koppar djupt nere i gruvschakten. ”Klädd i röd munkjacka, med glest

skägg och lite dimmig blick spottar han gång på gång ut tuggtobak i en frigolitkopp." Det är en stark bild av det hopplösa land där Trump blivit kung. Det tog tid innan farsoten uppmärksammades, det skulle dröja tills den lämnat de fattigas kvarter och knackade på hos den vita medelklassen, tills "de blev av med sina bilar och deras barn stal deras kreditkort", som en kurator säger i "Dopesick". Snart fanns de rika ungarna därnere bland de andra och det dröjde inte länge förrän man inte såg någon skillnad på dem. Föräldrar gjorde vad de kunde: Tess Henrys mamma och pappa ställde upp med mat och husrum, tog hand om hennes son, betalade hennes sjukhusvistelser, behandlingshemmet – och det är klart att hon ville sluta, ta hand om sin son, leva ett normalt liv. Morfinmolekylens dragningskraft är bara så mycket större, påpekar Beth Macy. "Herr-on is my girlfriend."

Denna beroendets egen inre dynamik är den mest förbisedda i svensk narkotikadebatt. Snusförnuftiga ledarskribenter och kolumnister av skilda kulörer ordinerar vård och behandling mot narkotikadöden, som om den inte fanns, inte erbjöds, som om morfinmolekylen inte ingick i kalkylen.

Cannabis kanske?

Cannabis skulle kunna vara ett alternativ till opioiderna: stillar smärta, dödar icke. Cannabislobbyn vill inget hellre. Glöm det, säger författaren Alex Berenson, tidigare reporter på New York Times. En kväll pratade han med sin hustru, psykiatriker som arbetar med mentalsjuka brottslingar, om ännu ett hemskt fall: någon som hade skurit sönder sin farmor eller satt eld på lägenheten, och hon sa: "Naturligtvis var han hög, rökt cannabis i hela sitt liv." Naturligtvis? Ja, alla röker. Reportern i honom vaknade. Resultatet, *Tell your children. The truth about marijuana, mental illness, and violence* är lika mycket pamflett som undersökning, det ena inte utan det andra. Berenson har läst, rest, intervjuat både förespråkare och motståndare, dragit fram egen statistik. Man kan sammanfatta: Cannabis Ökar betydligt risken för schizofreni och andra psykiska sjukdomar. Människor med diagnosen schizofreni och som röker cannabis regelbundet löper stor risk att begå våldsamma handlingar, som ej sällan tar sig extrema uttryck. De fyra stater i USA som först legaliserade cannabis har sett en större ökning av mord och övervåld än andra stater, och gapet ökar.

Hjälper mot smärta? Kanske, något. I sin sammanställning av den medicinska litteraturen om cannabis som amerikanska National Academy of Medicine presenterade i januari 2017 kom man fram till att den möjligtvis har en placeboeffekt, men att man vet alldeles för lite om bland annat bieffekterna för att kunna säga något säkert. För övrigt? Sammanfattningsvis rätt värdelös som medicin.

Cannabisberoende patienter blir alltfler i USA, allt fler som söker sig till akutmottagningar med cannabispsykos. Alex Berenson beskriver en epidemi, en epidemi som har varit så svår att upptäcka därför att det är ungefär som bilolyckor: ingen nyhet förrän något blir skadad. Ingen trumpetar ut att han eller hon blivit inlagd för en psykos – och var det verkligen marijuanans fel?

Anders Sundelin

Dagens Nyheter 22 september 2019

Beth Macy: Dopesick (Head Zeus)

Jonas Cullberg: En amerikansk epidemi (Atlas)

Alex Berenson: Tell your children (Free Press)